

Convertir l'habitatge en un dret. L'emergència habitacional

Les notícies, la pantalla gran i els discursos polítics fan referència a una realitat quotidiana i tangible, que entronca les reivindicacions actuals amb lluites històriques

Eduard Fernández interpreta Manolo Vital a la pel·lícula dirigida per Marcel Barrena 'El 47' (2024). | The Mediapro Studio / X

Aquest any 2024 tenim constància de tres persones que s'han suïcidat a Catalunya davant del desnonament que estaven patint o que havien de patir properament. Només a Barcelona, un informe municipal fet entre el gener i l'abril recull dotze intents de suïcidi de persones a qui fa seguiment el Servei d'Intervenció en situacions de Pèrdua d'Habitatge i Ocupació (SIPHO) de l'Ajuntament de Barcelona. 15 anys després del naixement de la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca, el 2009, les greus afectacions per la impossibilitat de disposar d'un habitatge no s'atura. A Catalunya es concentren un de cada quatre desnonaments a Espanya durant el primer trimestre del 2024. És on més se'n fan: 1.870 (25,2%) del total de 7.424. Un 12,8% respecte a mateix període del 2023. Les dades són del darrer informe del Consell General del Poder Judicial (CGPJ).

Avui, a diferència del 2009, la majoria de desnonaments no són per les hipoteques, sinó pels lloguers, set de cada deu d'acord amb l'informe del CGPJ. És un dels canvis viscuts, n'hi ha d'altres, però l'emergència habitacional continua i els seus greus efectes també. Hi ha qui ha fet molta feina per posar-hi remei, però aquesta és la situació i caldria preguntar-se com pot ser. Com

pot ser que des de la constatació de com milers i milers de persones que s'havien hipotecat per esdevenir propietàries no podien pagar, i de com milers i milers de persones tampoc podien pagar el seu lloguer, no hagi existit una resposta més clara i contundent per evitar les greus afectacions per a la vida i els drets de les persones i pel conjunt de la societat.

Tampoc hi ha respostes satisfactòries per fer front a les dificultats que tenen les persones que han d'accedir un habitatge. Que no es poden plantejar pagar un lloguer o una hipoteca, que no poden emancipar-se. La gent jove a Catalunya cada cop ho té més difícil per emancipar-se, per viure de manera autònoma fora de la casa on han crescut amb els seus progenitors. L'edat mitjana d'emancipació a Catalunya se situa als 29,8 anys. La mitjana europea està 4 anys per sota.

Aquestes dades es poden consultar al recent informe «Determinants per a l'emancipació residencial dels joves a Espanya» de la Càtedra d'empresa Habitatge i Futur, de la UPF i l'Associació de Promotors i Constructors d'Edificis de Catalunya. Una persona jove espanyola o catalana, no hi ha diferència, de mitjana, ha de dedicar més del 100% del seu sou a pagar el lloguer del pis (amb els subministraments) si es vol emancipar sola. Set de cada deu joves que treballen no poden emancipar-se. Són dades de l'Observatorio de Emancipación, del Consejo de la Juventud de España.

Vivim un període d'importants dificultats per poder disposar d'un habitatge, una realitat que afecta a amplis i diversos sectors de la població. Una realitat amb diferents causes i conseqüències. Si pensem històricament trobarem que a la història de Catalunya hi ha hagut altres moments en què tenir un domicili també ha estat una dificultat important. Si els analitzem, podrem veure que aleshores han sorgit reivindicacions, mobilitzacions, rellevants, fins i tot determinants, per intentar canviar la situació. Avui torna a passar. Mai s'ha parlat tant com avui del dret a l'habitatge, de la necessitat de garantir-lo. El Parlament de Catalunya el juliol de 2015 va aprovar per unanimitat la ILP (Iniciativa Legislativa Popular) contra els desnonaments i la pobresa energètica impulsada per la PAH, la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca. Sense aquestes mobilitzacions no s'hauria avançat en la idea d'afiançar aquest dret. Però aquest és un llarg viatge que ve de lluny i encara no ha finalitzat.

Reivindicar un dret

El 47, una de les pel·lícules de l'inici d'aquest nou curs després de les vacances d'estiu, comença amb l'autoconstrucció d'infrahabitatges a la zona de la Torrè del Baró, a l'actual Nou Barris de Barcelona per part de les persones migrants que arribaven a Barcelona a finals dels cinquanta del segle XX. Fugien de la repressió patida als seus llocs d'origen, de les repercussions de la guerra, buscaven noves oportunitats vitals. *El 47* reflecteix el segrest d'un autobús l'any 1978 per part de Manolo Vital, el seu conductor, amb la voluntat de reivindicar que aquest pogués arribar al seu barri. L'Ajuntament s'hi negava. Però tot comença amb l'habitatge. Els protagonistes s'han d'enfrontar a la policia franquista; han de fer el possible amb la llei existent; han de fer les seves llars com poden, amb el que tenen, amb el que poden comprar, amb les seves mans... *Tot comença amb l'habitatge*. Avui també hi ha consens entre especialistes en aquest punt. Sense un lloc on viure és molt difícil que les persones puguin desenvolupar les seves vides i veure garantits altres drets.

Ens agrada tant parlar dels nostres drets com poc sabem de com han arribat a ser-ho. La llibertat d'expressió, d'on sorgeix? Com arriba a convertir-se en un dret? Com ha evolucionat? Com s'ha perdut i com s'ha recuperat? El mateix ens pot passar amb altres drets que tenen a veure amb la salut, l'educació o l'habitatge. Sabem, segurament, que la Constitució espanyola té un article, el 47, que declara el dret a l'habitatge. Però què vol dir això? Hi tenim garantit el nostre accés?

Segurament sabem també que hi ha organitzacions, col·lectius, partits polítics que es mobilitzen i diuen estar a favor d'aquest dret. I, finalment, sabem que en els darrers anys s'han elaborat diverses lleis al Parlament que declaren fer-se també en el seu nom. Però tot i això aquest dret avui està lluny de ser allò que reivindiquen les persones i els col·lectius que l'han situat en l'agenda política, mediàtica i social.

És probable que moltes persones en el nostre present identifiquin el dret a l'habitatge i les mobilitzacions per aconseguir-lo amb la PAH. A partir de la crisi econòmica iniciada el 2008-09 vam veure que un dels seus principals efectes era que una part de les persones que s'havien hipotecat per poder disposar d'un lloc on viure començaven a tenir problemes per poder pagar els seus deutes. La PAH va néixer en aquell escenari, impulsada per activistes que ja havien

participat anteriorment en altres reivindicacions. No van ser les mateixes persones afectades les que es van autoorganitzar. A vegades pensem que la gent es mobilitza quan té un problema, un malestar, quan considera que viu una injustícia. I en part és així, però la recerca ens mostra que organitzar-se no és gens fàcil i impulsar una reivindicació, menys.

La PAH ha reivindicat el dret a l'habitatge davant dels desnonaments que expulsaven les persones de les seves cases. A través de les seves accions, vam començar a saber que era la dació en pagament i altres conceptes bàsics que desconeixíem. Algunes de les primeres integrants de la PAH havien estat part d'altres espais que també reivindicaven aquest dret. Una de les mobilitzacions que la van precedir, i que va comptar amb més suports, van ser les activitats impulsades per «V de Vivienda», amb un lema que es va fer molt popular en aquells anys: «No tindràs casa a la puta vida».

Entre 1997 i 2007 a Espanya es va viure un període de creixement econòmic que va tenir com un dels seus fonaments el sector immobiliari i com una de les seves conseqüències l'augment, també, del preu de l'habitatge. Des de «V de Vivienda» es denunciava que moltes persones no podien accedir a un lloc on viure. En les seves mobilitzacions, hi participaven sobretot persones joves que veien com era de difícil poder-se independitzar. «V de Vivienda» va tenir una significativa presència a Catalunya i Espanya durant pocs anys. Podem considerar que va ser una primera campanya amb capacitat de sortir d'espais reduïts per fer visible un problema cada cop més generalitzat de l'accés a l'habitatge.

Algunes de les persones que van impulsar «V de Vivienda» venien de participar en espais que es podrien considerar de l'anomenat «moviment okupa», d'entrada amb poca relació amb l'històric moviment veïnal. Però la vida dona moltes voltes, i van connectar amb qui anys abans també havia reivindicat el dret a l'habitatge des de les associacions de veïnes, des dels sindicats, etc. Les dificultats en aquesta qüestió són una constant històrica que s'agreuja fins a límits insospitats en moments concrets. I llavors veiem com creixen les reivindicacions que contribueixen a impulsar el dret a l'habitatge. Com passa amb les onades del moviment feminista (les sufragistes de finals del XIX i principis del XX, les feministes dels setanta, la nova onada actual...), si ens fixem en aquest moviment també podem identificar èpoques de gran rellevància. L'actual onada pel dret a l'habitatge està protagonitzada, principalment, per la PAH, el Sindicat de Llogateres, i d'altres col·lectius en barris i municipis. Però avui, que tant parlem d'aquest dret, que tanta gent li dona suport, quan tants partits diuen defensar-lo, quan s'han aconseguit diferents lleis o fins i tot gent que pertany a aquest moviment ha arribat al govern de Barcelona o d'Espanya, estem lluny de que estigui garantit. I res fa pensar que es pugui assegurar si la mobilització que ha aconseguit avançar fins aquí aconsegueix també que, des de la política institucional, el món judicial i empresarial hi hagi un compromís ferm per garantir aquest dret. La mirada al present ens pot fer pensar que mai és guanya, que la mobilització no és suficient, però convindria pensar amb perspectiva històrica l'evolució de tot allò relacionat amb l'habitatge i els possibles avenços per arribar a fer possible aquest dret.

Les lluites que venen de lluny

«Avui prendrem la primera resolució sobre els lloguers, demà serà sobre el venciment de deutes...».

Aquesta va ser la primera proclama de la Comuna de París l'any 1871. Així ens ho explica Prosper-Olivier Lissagaray a la seva *Història de la Comuna de París*. La Comuna va marcar les generacions coetànies i les posteriors. Arriba fins avui, tot i que de manera desdibuixada. Ha quedat a la memòria de diferents generacions per la llibertat que va generar en superar el poder polític i econòmic de l'època amb una forma d'organització social democràtica.

Els lloguers i els deutes estan íntimament lligats a la història de la Comuna, a les seves causes i conseqüències, tot i que potser no en som conscients. El Govern francès de l'època en acabar amb la moratòria que existia de lloguers i deutes va deixar en una situació molt complicada a una part important de la població. I la Comuna és una resposta a aquesta i altres opressions. Avui, 153 anys després, disposar d'un lloc on viure continua sent una necessitat humana no satisfeta, no és un dret garantit i, per això, continua sent un factor de mobilització social i de lluita per una societat que generi democràcia i llibertat.

Dos anys després del naixement i la mort, assassinada, de la Comuna, a Corts de Sarrià, un municipi a tocar de Barcelona ?l'actual barri de Les Corts? trobem una crida que convocava una mobilització per tenir accés a l'habitatge a un preu just. Una mobilització de la que en sabem molt

poc. «Resistencia a la explotación de los caseros» és el títol del text, la data el 10 d'octubre de 1873. Al document es denuncien els elevats preus dels lloguers d'habitacions i pisos i es proposa que una comissió s'encarregui d'avaluar qualsevol lloguer que es vulgui establir per evitar que la falta d'una llei que limiti els preus comporti una explotació com la que estan vivint.

La gent que impulsa la mobilització a Corts de Sarrià el 1873 té clar el motiu del seu malestar. L'augment de la demanda d'habitatges, fruit de la industrialització de la zona, i l'ambició desmesurada dels propietaris dels mateixos. Denuncien també com els habitatges construïts i la zona on s'han fet no compleixen amb les necessitats de qui hi ha de viure.

Gairebé 50 anys després, trobem una sonada vaga de lloguers a Barcelona que s'ha fet un lloc en la memòria popular i que en els darrers temps s'ha reivindicat davant de la realitat actual. El govern municipal de l'alcaldesa Colau també va voler fer present aquest episodi de la nostra història. Es va publicar el còmic *Rebel·lió. La vaga de lloguers del 1931* amb guió de Francisco Sánchez i dibuixos d'Anapurna, el segon volum de la col·lecció «Barcelona, Memòria en vinyetes» impulsada per la Regidoria de Memòria Democràtica de l'Ajuntament de Barcelona. I es va col·locar un faristol de memòria dedicat a la mateixa vaga al xamfrà entre el carrer de Pontils i el carrer de Tortosa a la Marina del Prat Vermell. S'hauria pogut col·locar al carrer Mercaders, ben al centre de la Barcelona vella, al número 26, on havia estat el sindicat de la construcció de la CNT impulsor de la vaga. Però la vaga va viure als barris populars, als barris on no es podia pagar el lloguer. El faristol porta per títol «La vaga de lloguers del 1931 a les cases barates», a la falda de la Muntanya de Montjuïc. Allà s'hi van portar persones que s'havien construït la seva barraca dalt de la muntanya, i que amb l'arribada de l'Exposició Universal de 1929 van ser expulsades. El desconeixement d'aquesta història de les reivindicacions i mobilitzacions del dret a l'habitatge, també l'oblit de la seva memòria, contribueix a impossibilitar la seva garantia. Què sabem d'aquesta història? Hem mantingut aquesta memòria? Als anys vuitanta, per exemple, les lleis sobre l'habitatge del primer govern del PSOE, el Decret Boyer de lloguers, o les que impulsaria Margaret Thatcher al Regne Unit, per posar dos exemples suposadament allunyats en termes de posicions polítiques i geogràfiques, van iniciar una nova època d'encariment i mercantilització dels domicilis. S'entrava en el món neoliberal. Avui la recuperació d'algunes experiències en aquest sentit ajuden a pensar polítiques pel present que es contraposin al model dominant fins ara.

Els discursos i els fets

La mobilització actual pel dret a l'habitatge, enfortida pels canvis impulsats pel 15M, ha fet avançar l'acceptació d'aquest discurs, les declaracions, els posicionaments, les lleis... L'arribada al govern de la capital catalana el 2015 de Barcelona a Comú va fer que les polítiques públiques dedicades a l'habitatge visquessin un gir significatiu. Part dels integrants provenien de la PAH, de l'Observatori DESC i d'altres espais que tenien aquest objectiu com una prioritat. Després de les eleccions del 2019 aquesta orientació es va mantenir. El govern de coalició PSOE-Unidas Podemos va portar aquestes prioritats al Govern espanyol. A Unidas Podemos també hi ha persones que venen d'aquests espais de mobilització. El Parlament i els governs de la Generalitat d'aquests darrers anys també han declarat de diverses maneres el seu compromís amb el dret a l'habitatge. Però està lluny de ser garantit, com queda clar. És aquest període de mobilització actual el definitiu per tal que això sigui possible? Serà un moment més d'aquesta llarga cursa de relleus? En què aconseguirà avançar?

A l'espera de poder respondre aquestes preguntes i més enllà de partidismes i interessos, necessitem analitzar les diferents polítiques públiques d'habitatge que s'han fet les darreres dècades i la mobilització existent. I també la relació entre la mobilització i les polítiques públiques per entendre com canvien les nostres societats, per comprendre què fa que passi allò que està passant.

Jordi Mir Garcia. Professor de filosofia moral i política UAB i UPF